



## QADIMGI SAMARQANDNING SIYOSIY VA MADANIY MARKAZI SIFATIDA REGISTON MAYDONINING SHAKLLANISH TARIXI

**Bektoshev Zamirbek Iqbolovich**

*Perfect University Ijtimoiy fanlar Tarix*

**Tel.: +99894 677-00-47**

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada qadimgi Samarqandning siyosiy va madaniy markazi sifatida Registon maydonining shakllanish tarixi tahlil qilinadi. Tadqiqotda Samarqandning Afrosiyobdan keyingi yangi shahar markazi sifatida Registonning vujudga kelishi, uning temuriylar davrida siyosiy, ilmiy va jamoat hayotining markaziga aylanishi hamda XVII asrda yakuniy me'moriy ansambl sifatida shakllanish bosqichlari yoritiladi. Shuningdek, Registonning shaharsozlik, hokimiyat ramziyligi va madaniy hayotdagi o'rnini tarixiy manbalar hamda zamonaviy ilmiy adabiyotlar asosida ochib beriladi.

**Kalit so'zlar:** Samarqand, Registon, Afrosiyob, temuriylar, Ulug'bek, Yalangto'sh Bahodir, Sherdor, Tillakori, shaharsozlik, madaniy markaz.

Samarqand Markaziy Osiyoning eng qadimiy va yirik tarixiy-madaniy markazlaridan biri hisoblanadi. U miloddan avvalgi VII asrda Afrosiyob sifatida shakllanib, keyinchalik Sharq va G'arb sivilizatsiyalari tutashgan yirik siyosiy hamda madaniy markazga aylangan [1]. Samarqandning ko'p asrlik tarixiy taraqqiyotida Registon maydoni alohida o'rin tutadi. U nafaqat shahar markazi, balki davlat ramziyligi, jamoat hayoti, ilm-fan va madaniyat jamlangan asosiy makon sifatida shakllangan.



Registon maydonining tarixiy ildizlari Samarqandning Afrosiyobdan keyingi rivojlanish bosqichi bilan uzviy bog'liqdir. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, Afrosiyob mo'g'ullar istilosi davrida vayron etilgach, yangi shahar markazi asta-sekin hozirgi Registon hududida shakllangan [2]. Bu jarayon Registonning tasodifiy me'moriy obyekt emas, balki siyosiy va urbanistik qayta tiklanish mahsuli ekanini ko'rsatadi. Registon Samarqand tarixida yangi markazlashuvning timsoli sifatida maydonga chiqqan.

Registon atamasi Sharq shaharsozlik an'analarida markaziy maydon ma'nosini anglatadi. Samarqanddagi Registon esa ana shu tushunchaning eng yuksak tarixiy ifodalaridan biri bo'ldi. U eski shaharning markaziy jamoat maydoni sifatida shakllanib, unda muhim ijtimoiy-siyosiy jarayonlar kechgan [3]. Shu bois Registonni shunchaki me'moriy ansambl emas, balki Samarqand shahar hayotining "yuragi" sifatida baholash mumkin.

Registon maydonining chinakam ravnaq topishi temuriylar davriga to'g'ri keladi. XIV–XV asrlarda Samarqand Amir Temur saltanatining poytaxtiga aylangach, shaharda keng ko'lamli bunyodkorlik ishlari olib borildi. Aynan shu davrda Samarqand Sharqning yirik siyosiy va madaniy markazi sifatida mislsiz taraqqiyotga erishdi [1]. Registon ham ana shu ulkan siyosiy yuksalishning markaziy fazoviy ifodasi bo'lib xizmat qildi. Bu yerda hokimiyat, ilm-fan, ta'lim va diniy-ma'rifiy hayot o'zaro uyg'unlashdi.

Registon ansamblining eng qadimiy saqlanib qolgan asosiy unsuri Mirzo Ulug'bek madrasasidir. Mazkur madrasa 1417–1420-yillarda bunyod etilgan bo'lib, u temuriylar davri ilmiy-ma'rifiy siyosatining yorqin mahsuli hisoblanadi [4]. Ulug'bek madrasasi nafaqat diniy ta'lim maskani, balki mantiq, matematika, falakiyot va tabiiy fanlar



o'qitilgan yirik ilmiy markaz bo'lgan [5]. Registonning madaniy markaz sifatidagi mavqei aynan Ulug'bek faoliyati bilan yanada mustahkamlandi.

Manbalarda qayd etilishicha, Ulug'bek davrida Registon atrofi birgina madrasa bilan cheklanmagan. Maydon sharqida Ulug'bek xonaqohi, shimolida Mirzoyi karvonsaroyi, janub tomonida esa Alike Ko'kaldosh jome masjidi va boshqa binolar mavjud bo'lgan [4]. Bu esa Registonning ko'p funksiyali markaz bo'lganini anglatadi. Ya'ni unda siyosiy, diniy, iqtisodiy va ma'rifiy hayot bir nuqtada tutashgan. Shu jihatdan Registon Samarqandning murakkab urbanistik tizimida markaziy tugun vazifasini bajargan.

XVII asrda Registon bugungi me'moriy qiyofasini oldi. Yalangto'sh Bahodir tashabbusi bilan Ulug'bek madrasasining ro'parasida Sherdor madrasasi 1619–1636-yillarda, maydonning shimoliy tomonida esa Tillakori madrasa-masjidi 1641–1660-yillar oralig'ida qurildi [3; 4]. Natijada Registon uch tomonlama yaxlit me'moriy ansamblga aylandi. Bu bosqichda Registon o'zining avvalgi siyosiy va madaniy vazifasini saqlab qolgan holda, yanada ulug'vor ramziy maydon darajasiga ko'tarildi.

Registonning siyosiy markaz sifatidagi mohiyati uning shahar markazidagi joylashuvi va hokimiyat timsoliga aylangan inshootlarida namoyon bo'ladi. Sharq shaharlarida markaziy maydonlar ko'pincha hukmdorlik salobati, jamoat boshqaruvi va diniy-ma'rifiy hayotning tutashuv nuqtasi bo'lgan. Samarqanddagi Registon ham shu vazifani bajarib, davlat qudrati va shahar sivilizatsiyasining me'moriy timsoliga aylangan [2]. Bu yerda hokimiyat bevosita ma'muriy binolar orqali emas, balki monumental me'morchilik, ta'lim va diniy nufuz vositasida ifodalangan.



Registonning madaniy markaz sifatidagi ahamiyati ham nihoyatda kattadir. Ulug'bek madrasasi ilmiy maktab vazifasini bajargan bo'lsa, keyinchalik Sherdor va Tillakori madrasalari ansamblga yuksak badiiy-estetik mazmun olib kirdi. Shu tariqa Registon Samarqandning nafaqat siyosiy, balki intellektual va badiiy qiyofasini belgilovchi markazga aylandi [1; 3]. Uning me'moriy yechimi, bezak san'ati va fazoviy kompozitsiyasi butun mintaqa islom me'morchiligiga kuchli ta'sir ko'rsatgan.

**Xulosa** qilib aytganda, Registon maydonining shakllanish tarixi Samarqand tarixiy taraqqiyotining eng muhim bosqichlarini o'zida mujassamlashtiradi. Afrosiyobdan keyingi yangi markaz sifatida paydo bo'lgan bu maydon temuriylar davrida siyosiy, ilmiy va madaniy markazga aylandi, XVII asrda esa yakuniy me'moriy ansambl ko'rinishini oldi [1; 2]. Shu sababli Registonni oddiy me'moriy obyekt emas, balki qadimgi va o'rta asr Samarqandining siyosiy boshqaruvi, jamoat hayoti va madaniy xotirasini ifodalovchi markaziy tarixiy makon sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

### **Adabiyotlar ro'yxati**

1. Samarkand – Crossroad of Cultures // UNESCO World Heritage Centre. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/603/> (murojaat qilingan sana: 20.04.2026).
2. ICOMOS. Samarkand (Uzbekistan) No 603rev: Evaluation document. URL: <https://whc.unesco.org/uploads/nominations/603rev.pdf> (murojaat qilingan sana: 20.04.2026).
3. Rīgestān Square // Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Rigestan-Square> (murojaat qilingan sana: 20.04.2026).



4. Registon ansambli // Meros.uz. URL: <https://meros.uz/uzc/object/registon-ansambli> (murojaat qilingan sana: 20.04.2026).
5. Ulūgh Beg Madrasah // Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Ulugh-Beg-Madrasah> (murojaat qilingan sana: 20.04.2026).
6. Веймарн Б. Регистан в Самарканде. — М.: Изд-во Академии архитектуры СССР, 1946. — 110 с.
7. Пугаченкова Г. А. Самарканд, Бухара: По древним памятникам. — 2-е изд. — М.: Искусство, 1968. — 203 с.